Bytosti ponořené do temnot

Programový tulák Hanes Reegen

PETR PLACÁK

Tykadly smyslu ohledávám tmu
záblesky hrůzy proti oknu
jak moucha tápeš v zrádné síti snu
kam pavouk-smrt rád chodí na čekanou
Hanes Reegen

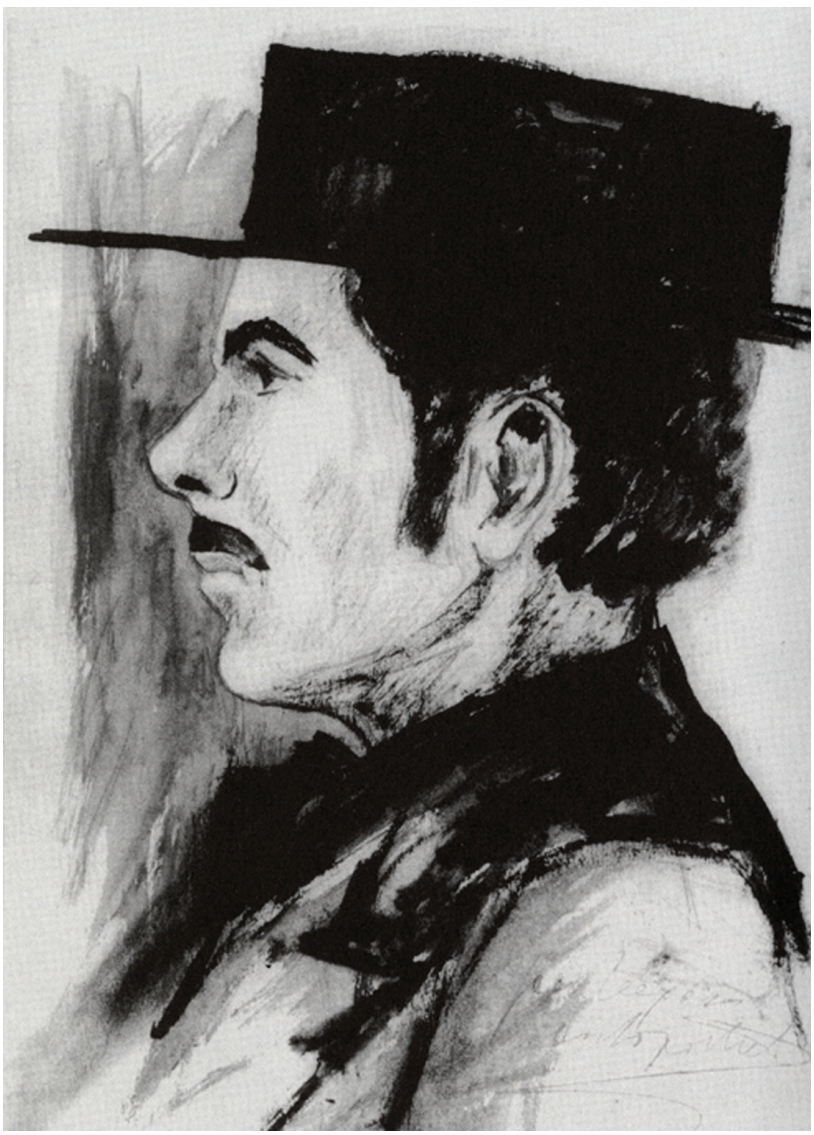

Hanes Reegen, autoportrét, kolorovaná kresba tuší, konec 40. let

Hanes Reegen patřil k mladé generaci tvůrců, jejichž pohled na svět, společnost, člověka osudově poznamenala druhá světová válka. Byl totálně nasazen ve Vídni, kde zažil spojenecké bombardování. Při velkém leteckém náletu na rakouskou metropoli 5. listopadu 1944 zahynula jeho láska, mladá Francouzka Mad. Destrukce světa, znejistění všech dosavadních hodnot, pocit ohrožení, myšlenky na smrt se staly dominantní součástí Reegenovy poválečné a už válečné tvorby – první jeho kresby jsou z počátku 40. let.

Narodil se 17. května 1922 v Polici u Jemnice na Českomoravské vysočině v nepříliš movité rodině samostatně hospodařících zemědělců, kteří si museli na živobytí přivydělávat lámáním kamene v blízkém kamenolomu, kam chodil s bratrem pomáhat otci, než byl totálně nasazen.

Když ho otec po válce vyslal na zemědělskou výstavu prodat mlátičku a pořídit traktor, využil Hanes příležitosti vyvázat se z rodinného hospodářství – mlátičku prodal, traktor nekoupil a zůstal v Praze. Přihlásil se na Státní grafickou školu, kde se v prvním roce po válce sešlo několik ročníků studentů, mezi nimi řada pozoruhodných osobností, jimž válka citelně zasáhla do života a kteří předtím nemohli studovat. Vedle Reegena to byl především Vladimír Boudník, který byl za války rovněž totálně nasazen – jako čerstvě vyučený byl poslán do západoněmeckého Dortmundu, kde stejně jako Reegen ve Vídni zažil rozsáhlé bombardování, viděl smrt, hořící domy, život v troskách města.

Spolu s Reegenem a Boudníkem, kteří patřili k nejstarším, začali na SGŠ v roce 1945 studovat i Zdeněk Bouše, Jaroslav Lacina, Jaroslav Dočekal nebo Jaroslav Rotbauer. *Poznal jsem se s ním, když mi bylo patnáct,* vzpomíná na o řadu let staršího spolužáka grafik Jaroslav Rotbauer, *v 1. ročníku Státní grafické školy, která byla na konci války zavřená, po ní se tam hlásila spousta lidí, takže ten první ročník byl nabitej… No a Honza Reegen mi už tenkrát padl*

1

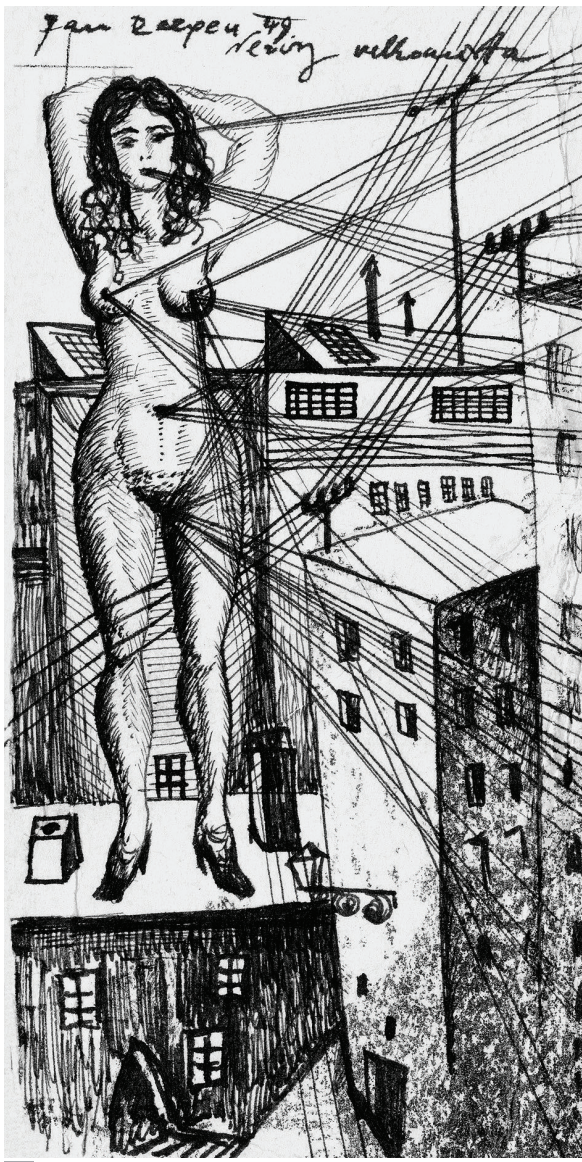

2

do oka, protože to už byl někdo, člověk, kterej byl mezi náma už dávno hotovej.[1]

K tomu, že byl pro tehdy patnáctiletého Rotbauera „už hotovej“, bezpochyby přispěla bezprostřední zkušenost války. Podobně to viděl i básník a filozof Egon Bondy. S o osm let starším Reegenem se seznámil ve vile v pražských Hlubočepích, kde jednu dobu našlo útočiště několik mladých tvůrců, kteří neměli kde bydlet. *On toho moc nenamluvil, zatímco já pořád teoretizoval, ale když začal, tak uměl povídat zcela magicky. Měl už takové vidění světa. Za války byl po několik let totálně nasazen v Říši, konkrétně ve Vídni, a vzpomínal na ty časy s nostalgií, kterou jsem oceňoval, protože i já jsem měl a mám k posledním létům III. říše nostalgický vztah – bylo to skutečně jisté Götterdämmerung, byť v kulisách pramálo vznešených, ale ta atmosféra zániku a předcházejícího rozpadu tu byla.*[2]

Jestliže Bondy „teoretizoval“ a viděl v „soumraku bohů“ zánik všeho stávajícího, a tedy i příležitost, jak nově koncipovat svět (v případě Bondyho „myšlenkový svět“), Reegen, podobně jako Boudník, pociťoval tento „sou-

1 Pojď, krásná Rút… Na Hanese Reegena vzpomíná Jaroslav Rotbauer. *Babylon*, č. 9/XVIII z 6. 11. 2008, s. II.

2 BONDY, Egon: Vzpomínka na Hanese Reegena. *Revolver Revue*, 1994, č. 26, s. 191–192.

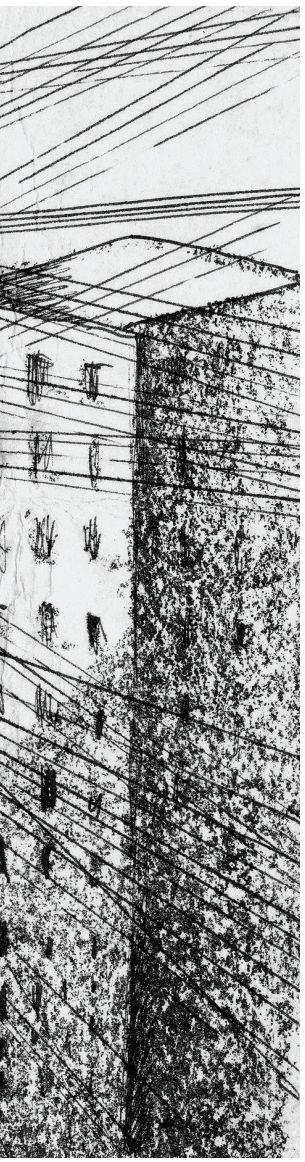

3

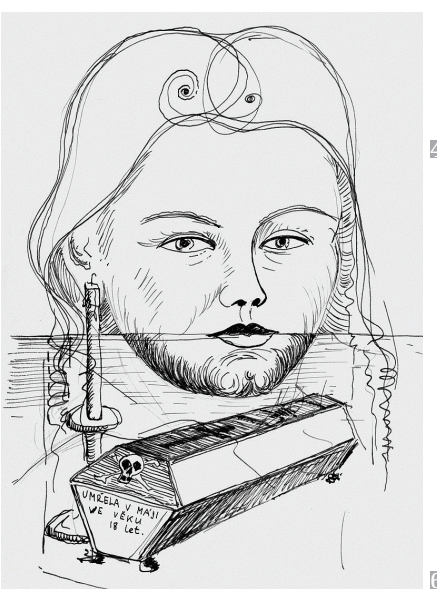

5

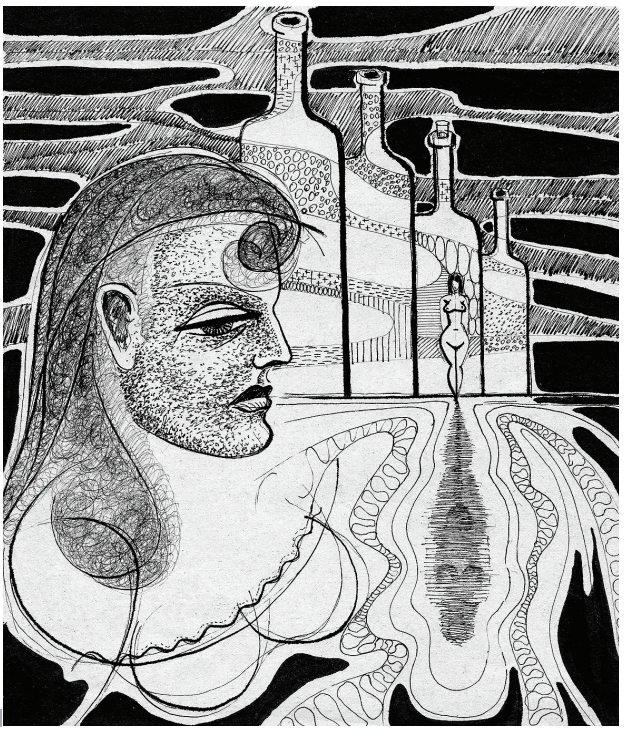

4

6

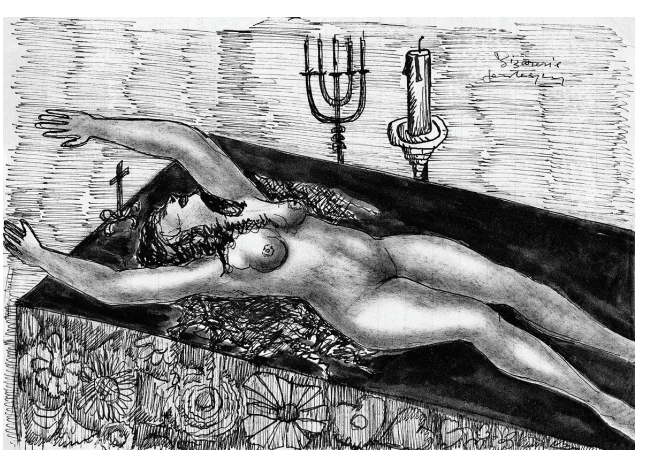

7

1. akvarel a kresba perem, cca 1949, 130 x 134 mm
2. Nervy velkoměsta, perokresba, 1949, 150 x 110 mm
3. perokresba, cca 1948
4. kresba perem a tuší, cca 1949, 225 x 195 mm
5. Mad, perokresba, cca 1947, 210 x 153 mm
6. perokresba, cca 1942, 100 x 115 mm
7. perokresba a kresba tuší, 1948, 140 x 217 mm

mrak“ především existenciálně. Měl dlouhé vlasy (podle Rotbauera „neměl na holiče“), nemyl se („neměl kde“), chodil v manšestrovém saku a kalhotách a v dlouhém černém kabátě, který neodkládal ani v létě, kolem krku měl šálu a na hlavě klobouk. *Když si to štrádoval po ulici, lidi jenom bzučeli, protože v tý době byla taková figura něco naprosto neobvyklého*, říká Rotbauer.[3]

Reegen, kterému brzy došly peníze utržené za mlátičku, žil v Praze bez jakéhokoli zajištění – veškerý jeho majetek obnášel pouze to, co měl na sobě a po kapsách, zápisník a tužku. Z počátku přespával v bytě u spolužáků v týnském Ungeltu, kde probíhaly výstavy a večírky, při kterých se recitovaly básně a další texty. Když pak spolužáci odjeli do ciziny, protloukal se, jak se dalo.

Jak už bylo řečeno, jeden čas pobýval v malé komuně ve vile Slovanka v Hlubočepích, kde měli na půdě udělané dřevěné palandy. Přespával tam Reegen, Boudník a taky Bondy *a samozřejmě Líba Strouhalová, která seděla modelem všem, hlavně ji ale dělal Šmerda, takže potom byla jeho*, vzpomíná Jaroslav Rotbauer.[4] (Výtvarník Jiří Šmerda byl tehdy mladý svazák a zřejmě to byl on, kdo spolužákům našel dočasný nocleh na půdě ve vile, kterou po válce zabrali mládežníci.)

Z Vladimírkových přátel jsem nejlépe znal Hanese Reegena, vzpomíná na pobyt v Hlubočepích Egon Bondy (Vladimírkem je myšlen Boudník). *Bylo to dáno shodou okolností. Od podzimu 1947 jsem bydlel na zámečku Slovanka v Hlubočepích, kde nás v kamrlíku, jenž měl místo stropu už jen tašky na střeše a místo okna vikýř, bylo na dvou palandách dohromady aspoň šest – a jeden z nich byl Hanes. Jestli jsme všichni byli chudí, byl nějakým záhadným způsobem Hanes nejchudší, nebo aspoň dělal takový dojem, protože žil věru jako Diogenes. Když možnost ubytování na půdě na Slovance pominula, přespával načerno v bývalém zámeckém skleníku, kde ovšem bylo v zimě jako v psinci, a tam se zamykal do skříně položené na zemi, aby nebyl přímo na mraze. I já jsem tam s ním někdy nocoval. Šlo jen o to neudusit se.*[5]

Skříň coby příbytek měl Reegen zřejmě v oblibě. Podle Rotbauera spával také přímo *ve škole, na chodbě u sklepa, kde byly takový ty úzký vysoký šatnový skříně. Vždycky jednu porazil na záda, zavřel za sebou dveře a spal.* Když ho pak školník vyhodil, dal se dohromady s prostitutkou, která měla základnu v baru U Zlatého prstenu vedle Týnského chrámu: *Někdo mu dohodil, že holky v Ungeltu mají nějaký nájem. On je všechny znal, chodily ke Zlatému prstenu, a s tou jednou holkou se dohodli, že u ní spal v noci, když byla na štaci, a ona zase spala ve dne, takže se takhle pěkně střídali.*[6]

Sám Reegen měl „základnu“ především v hostinci U Malvaze v Karlově ulici na Starém Městě, který vlastnil před únorem 1948 hostinský Link. Patřilo mu tam stálé místo hned vedle šenku a měl výsadu obsluhovat tamní gramofon na kliku. Link ho nechával přespávat ve sklepě, kam se stolová společnost (Reegen, Boudník, Bouše, Rotbauer…) přesouvala po zavírací hodině. Ve sklepě byl stůl a dvě lavice, které si pak Reegen přirazil k sobě a na nich spal.

Především se ale rád toulal, byl to takový šnek, který má svůj domov-ulitu neustále s sebou. Co dělal, čím se živil, kde maloval nebo že vůbec maloval – nikdo nevěděl. *Vydržel jsem celého půldne toulat se ulicemi Starého Města bez cíle, a přece hnán tajemnou silou vpřed*, píše v dubnu 1951 Vladimíru Boudníkovi. *Chtěl jsem být zároveň na Václaváku, na Karlově mostě a někde v Anežském dvoře na Františku. Chtěl jsem bydlet zároveň na Jezerce v Nuslích, v Hlubočepích a na Novém Světě a výsledek toho byl, že jsem se vyspal na lavičce před Wilsoňákem nebo v cihelně v Dejvicích.*[7]

U Malvaze, U Zlatého prstenu, na Slovance vedli mladí lidé, které válka vytrhla ze společnosti, respektive postavila mezi ně a společnost horu otázek, nekonečné diskuse o tom, co to vše znamená, jaký je poválečný svět, jak na něj reagovat.

Zatímco společnost ovládla „vítězná“ euforie, kdy se naivita volně mísila s bezskrupulózním kariérismem, víra v lepší budoucnost s cynickým tahem k moci, radost z konce války s radostí z nových příležitostí či lacino nabytého majetku, Reegen se stal programovým tulákem, jehož díla, kresby, akvarely, oleje, byla naplněna existenciální úzkostí, jako na formálně „idylickém“ obrázku malé opuštěné holčičky s rakví, nad jejímž hřištěm se hrozivě vypíná hradba jakéhosi neznámého, nepochopitelného, nepřátelského světa.

Dne 20. ledna 1950 píše Boudníkovi: *Celý náš život je dílem těžkých nejistot a různých magických otázek, před které jsme postaveni osudově, abychom je řešili.* […] *Jsme bytosti ponořené do temnot a chápající tvary skutečnosti jako tajemní pozorovatelé záhrobních životů.*[8]

Reegen maluje svět rakví, křížů, lebek…, ve kterém se jako přízraky vznášejí torza lidských postav, zhmotněné zbytky poraněných duší, ztracené identity či ponížené individuality, a vrací se neustále ke svým válečným zážitkům. O smrti jeho francouzské přítelkyně během bombardování Vídně Jaroslav Rotbauer říká: *Šel se podívat, kde to bouchlo, a našel z ní jenom nohy – možná byla i trochu lehčího zrna, protože ty nohy byly v černejch punčochách. To by ale nevadilo, protože on ji miloval a velmi ho to poznamenalo – po zbytek života se toho už nezbavil a všude dělal ty lebky. V tom do sebe*

3 *Pojď, krásná Rút…*
4 Tamtéž.
5 BONDY, Egon: *Vzpomínka na Hanese Reegena.*
6 *Pojď, krásná Rút…*
7 REEGEN, Hanes: Listy příteli. (Dopisy Vladimíru Boudníkovi z let 1949–52). *Revolver Revue*, 1994, č. 26, s. 176–189.
8 Tamtéž.

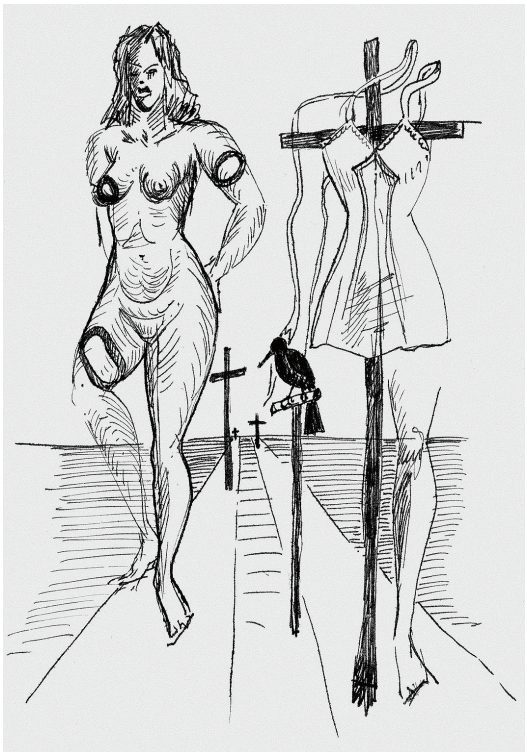

8

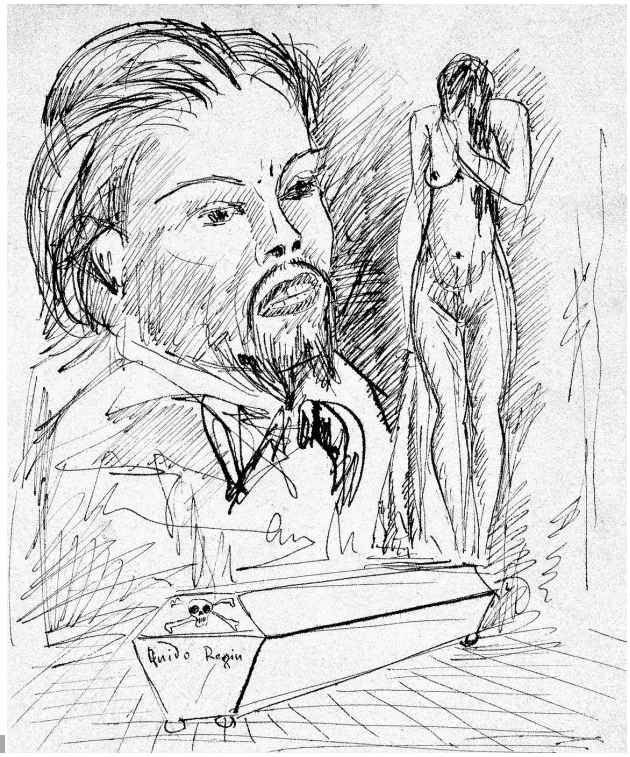

9

10

11

8. perokresba, cca 1948, 210 x 147 mm
9. Egon Bondy, perokresba, 1949, 233 x 153 mm
10. Oběšenec, kresba tuší, cca 1948, 110 x 80 mm
11. akvarel a kresba perem, cca 1949, 130 x 134 mm

(Použité reprodukce obrazů a kreseb Hanese Reegena pocházejí z majetku galerie Ztichlá klika. Za jejich poskytnutí děkujeme.)

zapadli s Boudníkem, kterej byl – jako když je plíseň – napadenej smrtí…[9]

Na jedné z jeho kreseb je cesta plná křížů s torzem nahé dívky, která má jednu nohu, ruce a ňadro oddělené – jsou vidět jen v duchu, zatímco vedle ní stojí kříž, který slouží jako paraván, věšák pro odložené negližé či snad krejčovská panna, které dorostla chybějící noha. A nebo to je naopak?

Stejně jako se Reegen volně toulal, tak svobodně vytvářel expresivní kresby, kreslil na zadní stranu školních prací, na obaly od potravin či na stránky novin, dopisní obálky nebo reklamní plakátky, na všechno, co mu zrovna přišlo pod ruku, co sebral na ulici nebo vyhrabal z popelnice. Využíval potištěný papír i s obrázky, které dotvářel, přemalovával, zvýrazňoval černou linkou a koloroval, jako kdyby z reklam na spotřební zboží dělal barevná parte: za milenku, svět, společnost a v předtuše své blízké smrti za sebe sama…

Nezáleží na tom, jakou formou to dělám, napsal, *prostě takovou, která mi v daném okamžiku nejlépe sedne, poněvadž síla donutí mne k tomuto projevu a prach-málo na tom záleží, co potom tomu řeknou ti ostatní, poněvadž ten, co se bude dívat očima hloubavýma, myslícíma, neřekne nic a na těch druhých nezáleží.*[10]

Podobně to měl i se školou, do které podle svědectví spolužáků chodil jen občas: *Naše škola je život sám a to je více jak vysoká škola. Tam na těch jejich školách jim z toho všeho narůstají nádory na mozcích, jaks to správně definoval, a co je horšího, oni ztrácejí kontakt s lidmi*, píše v roce 1951 Vladimíru Boudníkovi, na kterého měl velký vliv.[11] Spolu s ním a s dalšími kamarády a spolužáky z výtvarné školy dělali uliční akce, při kterých v oprýskaných uličkách pražského Starého Města a Malé Strany obtahovali, zvýrazňovali, dokreslovali skvrny na omítkách a zdech domů. Vznikl tak nový výtvarný směr, tzv. explosionalismus, jehož propagátorem, tvůrcem i teoretikem se v 50. letech, po smrti Reegena, stal Vladimír Boudník.

V Reegenových pracích je přímo esenciálně přítomna městská poetika. Už jako nemocný píše 9. ledna 1950 z rodné Police Boudníkovi do Prahy: *Chybí mně ty ulice. Mám sice zde klid a samotu, po které tolik jsem toužil, ale ta samota tě jednou vyžene ven, a tu mi chybí ulice, ulice s lidmi i bez lidí, dle nálady.*[12] A o rok a půl později, 14. listopadu 1951, z plicního sanatoria v Ústí nad Labem-Bukova: *Člověk pozoruje krásu ve změně počasí, když se za soumraku zjevují ve zvětšené viditelnosti korálky světel vzdáleného velkoměsta. Město nikdy nespí a podléhá náladě těch čtyř ročních období*, sděluje Boudníkovi a pak píše sám o sobě jako o třetí osobě: *Stál na ulicích, díval se do osvětlených oken a vzpomínal na doby, kdy byl členem těch, kteří jsou tam uvnitř, mezi čtyřmi stěnami postavených předsudků. Byl to můj dobrý přítel a mě k tom předurčil… snad já sám ve dvou osobách. Miloval gramofon, poněvadž ženy jsou falešné a náročné. Četl v bibli, že není člověku dobře býti samoten. Měl děvče, a to mu zabila bomba v minulé válce. Setkal se s ní na ulici, bylo před deštěm, a tam nad mračnem svítily hvězdy.*[13]

Na jeho kresbách je zachycena podobná „válečná“ atmosféra města jako v dílech Skupiny 42 – liduprázdné večerní ulice, nad kterými je změť elektrického vedení, evokují nebezpečí, které není vidět, jen cítit. Reegenova nahá dívka na kresbě *Nervy velkoměsta* odkazuje na Hudečkovy noční chodce, stejně jako na prázdnou tramvaj „na konečné“ na fotografii Miroslava Háka – člověk, který je chycen v „síti“ jakéhosi obrovského organismu, o jehož smyslu a významu se může jen dohadovat: poetika civilizačního odcizení a skryté či utajené konfrontace, která přežila druhou světovou válku do doby otlučených domů a šedivých, prázdných ulic normalizace a svým způsobem i rok 1989.

Kromě děl Vladimíra Boudníka je celá skupina pozoruhodných výtvarníků, která se po válce sešla na Státní grafické škole, dodnes zapomenuta nebo polozapomenuta. Jaroslav Rotbauer byl po únoru 1948 vyhozen z vysoké školy a živil se pak všelijak, Zdeněk Bouše dělal kopáče na Slapské přehradě, pak se sice dostal na UMPRUM, ale když odtamtud vyhodili profesora Wagnera, ze školy sám odešel. Vladimír Boudník šel záměrně pracovat do továrny, nad kterou – na rozdíl od kulturních institucí, akademií a vysokých škol – režim nevykonával „kulturní“ dohled. Jaroslav Lacina se v roce 1950 zastřelil.

Hanes Reegen po únoru 1948 de facto už jen dožíval. Začátkem 50. let u něj naplno propukla „nemoc chudých“, tuberá, která byla navíc zhoršena jeho „nepříliš“ zdravou životosprávou. *Já jsem ho nikdy neviděl jíst – pivo, víno, chlast, to jo, to bylo neustále, ale jíst jsem ho neviděl nikdy*, vzpomíná Rotbauer. Reegen navíc silně kouřil, i když byl nemocný: *Honza kouřil Zorky nebo Vlasty, takový ty nejlevnější. Taky viržinka, která se nechala v pivu trochu namočit a pak hořela dýl…*[14]

Hanes Reegen zemřel 2. června 1952 nedlouho po svých 30. narozeninách. Dnes je prakticky zapomenut.

Kromě několika výše citovaných článků, ze kterých tento text čerpá, vyšly dopisy Hanese Reegena Vladimíru Boudníkovi souborně ve 2. sv. edice *Vladimír Boudník a přátelé* (Dopisy Hanese Reegena Vladimíru Boudníkovi a Reegenova literární pozůstalost.) Vydal Jan Placák – Ztichlá klika, Praha 2014.

9 *Pojď, krásná Rút…*
10 PLACÁK, Jan: Hanes Reegen. *Babylon*, č. 1/XVIII ze 6. 10. 2008, s. II.
11 REEGEN, Hanes: *Listy příteli…*
12 Tamtéž.
13 Tamtéž.
14 *Pojď, krásná Rút…*